

a rendszertervezés hathatós támogatása érdekében. Több figyelmet kell fordítani például a laboratóriumi és az „éles” környezet viszonylagos előnyére, a szimulált és tényleges feladatok értékelésére, az adatgyűjtés és -elemzés mennyiségi és minőségi módszereire.

A jelenleg működő információs rendszerekben végzett interaktív keresések vizsgálatával párhuzamosan kutatások folynak olyan fejlett visszakereső rendszerek tervezésére, amelyek közvetlenül tekintettel vannak a használókra. A használók bevonása a tervezési folyamatba több lépcsőben valósul meg. Először felméri, hogyan folytatnak le a használók bizonyos információkereséseket, vagy oldanak meg visszakeresési feladatokat „éles” körülmények között, az adott technológiát és szolgáltatásokat használva. Majd a munkával kapcsolatos feladatok szcenárióit vázolják fel a javasolt új rendszer használói interfészének a használói követelményeken alapuló, induló specifikációjához. Ezután a munkafeladati szcenáriókat próbaképernyőkké alakítják át, amelyeket a használók értékelnek, mielőtt a rendszer induló prototípusát megvalósítanák. Az induló prototípus célja az, hogy megvizsgálja és elkezdje meghatározni a rendszer és használója interakcióját az egész keresési folyamat számára. Ennek az ismétlődő eljárásnak az a dolga, hogy feloldja a konfliktust vagy feszültséget a funkcionalitás és használhatóság, a hatásosság és hatékonyság között. Ezt a használóközpontú tervezést legutóbb két nagyobb projektben alkalmazták speciális használói csoportoknak szánt, fejlett információs rendszerek esetében. Az egyik egy figyelőszolgálat a gyógyszeripar számára a hatóanyagok klinikai kipróbálást követő jóváhagyásáról, a másik egy újságírók és fordítók részvételével kidoigozott, többnyelvű híryanagot tartal-

mazó adatbázis információ-visszakereső rendszere, amely az angolt használja fordítókörongként.

* * *

Sheffieldben a használóra alapozott kutatások folyamatos egészet képeznek, amelyben szoros szálak fűzik egymáshoz az információhasználatra és -ellátásra, az információkereső magatartásra, valamint a visszakereső rendszerek tervezésére és kiértékelésére irányuló vizsgálódásokat. Az egységbe foglalás fő eleme e hosszú időszak alatt a módszertani kérdésekre helyezett nagy hangsúly volt. Ezek közé tartoznak a változatos mennyiségi és minőségi eljárások, módszerek a használóktól nyerhető információk megszerzésére, az egyéb társadalomtudományokban alkalmazott elméleti koncepciók és szerkezetek bevezetése az információtudományba, valamint az elmélet és gyakorlat összjátéka az empirikus vizsgálatok elméleti alátámasztásában.

Eleinte – az információ-visszakeresés rendszerközpontú kutatásának ellensúlyozására – az információ igényekre és a használó információkereső magatartására irányuló kutatásokat önálló kutatási területnek tekintették. Az utóbbi időben azonban egyre több vizsgálat lép túl a használóra és a rendszerre orientált megközelítésen. A közöttük lévő választóvonal eltűnőben van, és a használói vizsgálatokban egy integráltabb megközelítés és az interaktivitás kibontakozó paradigmája érvényesül.

/BEAULIEU, Micheline: Approaches to user-based studies in information seeking and retrieval: a Sheffield perspective. = Journal of Information Science, 29. köt. 4. sz. 2003. p. 239–248./

(Papp István)

Szakirodalom a fejlődő világ számára: Elektronikus Mezőgazdasági Alapkönyvtár (TEEAL)

Az Elektronikus Mezőgazdasági Alapkönyvtár (*The Essential Electronic Agricultural Library = TEEAL*) a mezőgazdasági, környezetvédelmi és kapcsolódó tudományos folyóiratok indexelt könyvtára. Azzal a céllal jött létre, hogy a fejlődő országok intézményei a megfizethetetlenül magas folyóirat-előfizetési árak ellenére bővíthessék folyóirat-állományukat. A TEEAL jelenleg több mint 140 szakfolyóirat kilenc évfolyamát tartalmazza (1993–2001). Ez 1,7 millió oldalt jelent, 381 CD-ROM-on.

Olcsó áron terjesztik 109 kis és a közepesnél kevesebb jövedelmű országban szerte a világon.

A kutatás és fejlesztés sikere szempontjából világszerte rendkívül fontos a legújabb tudományos eredményekhez való hozzáférés. A felgyorsult globalizáció ellenére a világ országainak többsége azonban nem fér hozzá a tudományos szakirodalomhoz. Ennek a problémának a megoldása érdekében hozta létre a Cornell Egyetemen működő

Mann Library és a Rockefeller Alapítvány több tudományos kiadóval és bibliográfiai adatbázis-szolgáltatóval együttműködve az Elektronikus Mezőgazdasági Alapkönyvtárát.

A TEEAL forradalmi változást hozott az olyan intézmények információhoz juttatása terén, amelyek egyébként nem tudnák beszerezni a legújabb tudományos szakfolyóiratokat. Ez egyedülálló megoldás a legújabb mezőgazdasági kutatási eredmények megismertetésére a fejlődő országokban, ahol a gazdasági helyzet számos könyvtárat kényszerített külföldi folyóirat-előfizetéseinek csökkentésére. Még ha a kutatók az indexelő adatbázisokban hozzá is férnek a kivonatokhoz, a cikkek teljes szövegére sokáig kell várniuk, ha egyáltalán hozzá tudnak jutni.

A TEEAL rendelkezésre bocsátja a legújabb kutatási eredményeket, amelyek lehetővé teszik a növénytermesztés változatossá tételét, a talaj termékenységének fokozását, és a kereskedelmi infrastruktúra kialakítását. A valódi ár töredékéért állandó hozzáférést biztosít a teljes szövegű cikkekhez. A kilenc évet felölelő adatbázis a tényleges intézményi előfizetési áron 500 000 USA-dollárba kerülne.

A TEEAL létrehozása

A *Mann Library* munkatársai 1988-ban megkezdtek a legértékesebb mezőgazdasági és környezetvédelmi szakirodalom feltárását a világ több mint 600 kutatójának véleménye alapján. A munka részeként 1991 és 1996 között a Cornell University Press *Wallace Olsen* szerkesztésében megjelentetett egy többkötetes bibliográfiát *The Literature of the Agricultural Sciences* címmel.

A legfontosabb kurrens folyóiratcímek meghatározása után a *Mann Library* munkatársai 1999 májusában létrehozták a TEEAL-t mint önálló, teljes terjedelemben kereshető CD-ROM alapú folyóirat-adatbázist, amely 140 mezőgazdasági és élettudományi magfolyóirat cikkeinek teljes szövegét tartalmazza. Tematikájában felöleli a vidékfejlesztést, a fenntartható mezőgazdaságot, a természeti erőforrásokat, környezetvédelmet, élelmiszer-termelést, állatorvos-tudományokat, mezőgazdasági mérnökséget, növénytermesztést, állattenyésztést, növényvédelmet, gazdaságtudományt, talajtant, élelméztudományt, erdészetet, növénygenetikát és molekuláris biológiát. Széles körű tematikája lehetővé teszi az egyes térségek több szempontú

– földrajzi, éghajlati, környezeti, gazdasági – tudományos kutatását. Megtalálhatók a földprivatizációval, az elsvatagosodás problematikájával foglalkozó cikkek is.

A hozzáférésre jogosult 109 országot a Világbank jelentése alapján a kis vagy a közepesnél kevesebb jövedelmű országok közül választották ki. Vannak közöttük közép-kelet-európai országok, FÁK-országok, de latin-amerikai, afrikai és délkelet-ázsiai országok is. Ezen országok intézményei önköltségi áron vásárolhatják meg a több mint egymillió oldal szakirodalmat tartalmazó induló csomagot, és éves aktualizálást kapnak. Bár az ár viszonylag csekély, az illető országok intézményeinek gazdasági helyzetét tekintve azonban mégis megfizethetetlen lehet a számukra. Sokszor külső támogatást kell igénybe venniük. További problémát jelenthetnek a távolságok és a kommunikációs nehézségek.

Mindezen nehézségek ellenére két év alatt 34 ország 66 intézménye vette fel állományába a TEEAL-t, ebből 22 afrikai, 6 ázsiai, öt latin-amerikai és egy kelet-európai. Legtöbbjük kormány-, világbanki vagy alapítványi támogatással jutott hozzá.

A TEEAL filozófiájához tartozik az is, hogy a tudományos szakirodalomhoz való globális hozzáférést olyan formában kell biztosítani a kis költségvetésű könyvtárak számára, amely mind anyagi, mind pedig technikai szempontból megfelel nekik. A kutatóintézetek ezekben az országokban többnyire rendelkeznek számítógéppel, de az internethez való hozzáférés anyagi szempontból továbbra is nehézséget jelent. Így a TEEAL-nál továbbra is a CD-ROM-os rendszert alkalmazzák.

Hasonló nemzetközi kezdeményezések és internet alapú hozzáférés

Az interneten való információterjesztés fejlesztésére számos más kezdeményezés is létezik. Az Open Society Institute és az EBSCO Publishing létrehozta például az Elektronikus Információ Könyvtáraknak (Electronic Information for Libraries = eIFL) projektet, amely társadalomtudományi és gazdasági folyóiratokat kínál megfizethető áron a világ 40 fejlődő és átalakuló gazdaságú országának könyvtárai számára. Az Egészségügyi Világszervezet indította útjára a Health InterNetwork Access to Research Initiative-ot, amely ingyenesen vagy olcsó áron biztosít hozzáférést orvosi folyó-

iratokhoz stb. Az International Network for the Availability of Scientific Publications (INASP) hasonló módon kínál adatbázis-hozzáférést afrikai országoknak.

A TEEAL jelenlegi és potenciális előfizetői körében felmérést készített az internetes hozzáférés lehetőségének vizsgálatára, amelynek célja a webalapú platform létrehozási feltételeinek felmérése volt, megtartva emellett még néhány évig a CD-ROM-os változatot is, mivel az nagyon fontos azok számára, akiknek nincs internet-hozzáférésük.

A felmérés előzetes eredményei óriási különbségeket jeleznek az egyes térségek internet-hozzáférhetősége tekintetében. Az ázsiai és afrikai intézetekben a sávszélesség nem megfelelő a nagy

fájlok letöltéséhez. A latin-amerikai országok viszont jobban fel vannak szerelve a pdf fájlok fogadására. Így az előbbiek a CD-ROM-ot, míg az utóbbiak az internet alapú médiumot részesítik előnyben. Ez nem jelenti azt a TEEAL számára, hogy ne törekedjen az online információszolgáltatásra, sokkal inkább azt, hogy egyes országokban az online információ fogadásához szükséges technikai infrastruktúra megteremtésén kell dolgozni.

/DAUPHINÉ, Nico–OCHS, Mary Anderson–JOOS, Nicole K.: Bringing scientific literature to the developing world: The Essential Electronic Agricultural Library (TEEAL). = Online Information Review, 27. köt. 1. sz. 2003. p. 51–54./

(Pálfai Katalin)

Metaadatok zűrzavara: elektronikus dokumentumok katalógizálása az Új-zélandi Nemzeti Könyvtárban

Az elektronikus dokumentumokkal való munka új dimenziókba helyezi a katalógizálást, szerepet ad az elektronikus katalógusnak, és változásokat hoz a könyvtárosok munkájába. Ez a hagyományos katalógizálási munka egyik fejlődési iránya, amely nemcsak a hagyományos bibliográfiai leírást foglalja magába, hanem a továbbiakban ide fog tartozni az információs források válogatása, tárolása és szolgáltatása is.

Az Új-zélandi Nemzeti Könyvtár a 2000. év környékén kezdett el foglalkozni az *elektronikus dokumentumok* leírási módjaival. A Bibliográfiai Szolgálat munkatársai ebben az időben már ismerték a témában elért nemzetközi eredményeket. Az észak-amerikai felsőoktatási könyvtárakban már évek óta foglalkoztak az elektronikus információforrások feltárásával, leírásával, tehát nem volt gond, hogy szakirodalmat találjanak. Az OCLC-nek például online kurzusa is van, amely az internetes információforrások katalógizálását oktatja.

A katalógizálók felülvizsgálták az általuk használt szabványokat abból a szempontból, hogyan lehet azokat az elektronikus információforrásokra is alkalmazni. E célból átvették a MARC formátumot (ebben megtalálható a 856-os – az elektronikus hozzáférés – mező). Az angol-amerikai katalógizálási szabvány második kiadásában (AACR2) is történtek változtatások az utóbbi időkben; felülvizsgálták azokat a fejezeteket, amelyek az elekt-

ronikus források leírásával, valamint a periodikumokkal foglalkoztak, hogy olyan dinamikusan változó és fejlődő forrásokat is fel lehessen dolgozni, mint a hálócímek és adatbázisok.

A nemzeti könyvtárban több éve ezeknek az alapvető változtatásoknak és szabványoknak az ismeretében dolgozták fel az elektronikus forrásokat. Bár ezek nagy részben inkább olyan kézzelfogható kiadványok voltak, amelyek flopin és CD-ROM-on jelentek meg, néhány távoli forrást leírtak, köztük az új-zélandi folyóiratok elektronikus változatát. Amikor az Új-zélandi Nemzeti Könyvtár elfogadta a kihívást, amit az állományában lévő anyagok digitalizálása, megőrzése és feltárása jelentett, és azzal kezdett foglalkozni, hogyan lehetne feltárni a távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumokat, információforrásokat, világossá vált, hogy teljesen újfajta információs igények fejlődtek ki, amelyek megváltoztathatják a katalógus szerepét és a katalógizált adatok természetét is.

Az Új-zélandi Nemzeti Könyvtár 2001. évi *stratégiai tervében* két fontos irányt is kiemelt:

1. Egy olyan program kidolgozása és alkalmazása, amely lehetővé teszi a digitális dokumentumoknak a Nemzeti Könyvtár állományába való integrálását.
2. Egy olyan program kidolgozása és alkalmazása, amely segíti a nemzeti könyvtárban őrzött nemzeti örökség digitalizálását.